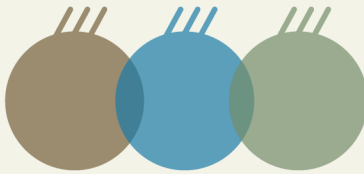

การวางแผนและการจัดการเรียนรู้ สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา

(Planning and Learning Management for Supporting Out-of-School Children)

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวางแผนและการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา (Planning and Learning Management for Supporting Out-of-School Children)

พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2564 จำนวน 1,000 เล่ม
ISBN 978-616-93691-6-5

สงวนลิขสิทธิ์/จัดทำ

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่ปรึกษา

รศ.ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน

รศ.ดร.วรรณรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา

ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผศ.ดร.สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล

ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดร.กชกร จุ่มมณี

ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผศ.ดร.ระวี จุฑาทฤถ์

ภาควิชาการพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้และชุมชน

คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้เขียน

น.ส.สาวิตรี พูลสุขโข

นักปฏิบัติการวิชาการอิสระ

รศ.ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน

ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณาธิการเล่ม/พิสูจน์อักษร

น.ส.ชุตินา ชุมพงค์

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นายปิยวัช ชำนาญกิจ

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณาธิการศิลปกรรม

น.ส.อรสมუნ ศานตวงค์สกุล

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์ที่

บริษัท นัชชาวัตน์ จำกัด 42/19 หมู่ 5 ซอย 11/14 ถนนเสมาฟ้าคราม ตำบลคูคต

อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี 12130 โทรศัพท์ 0-2193-2549

อีเมล natchawat.print@gmail.com เว็บไซต์ <http://www.natchawatprinting.com>

**การวางแผนและการจัดการเรียนรู้
สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา**

(Planning and Learning Management for Supporting Out-of-School Children)

คำนำ

หนังสือชุดความรู้การวางแผนและการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา เกิดขึ้นภายใต้ “โครงการการสนับสนุนและพัฒนากลไกการขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา” ได้รับการสนับสนุนจากสำนักพัฒนาครู นักศึกษาครู และสถานศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ทั้งนี้ โครงการมีเป้าประสงค์เพื่อสร้างและเสนอกลไกในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้และคุณภาพชีวิตของเด็กนอกระบบการศึกษา ควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพครูนอกระบบการศึกษาที่ดูแลกลุ่มเป้าหมาย วัตถุประสงค์หนึ่ง คือ การสนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินโครงการที่ได้รับการสนับสนุน โดยการจัดทำชุดความรู้เพื่อสนับสนุนการทำงานของครูนอกระบบการศึกษา หนังสือชุดความรู้นี้ เกิดขึ้นจากผลการสำรวจความต้องการและการลงพื้นที่ติดตามสนับสนุนการทำงาน ด้านองค์ความรู้ของครูนอกระบบการศึกษาในโครงการจำนวน 19 โครงการ และพัฒนา เป็นชุดความรู้เพื่อสนับสนุนการทำงานของครูและเด็กนอกระบบการศึกษาขึ้น ทั้งนี้ หนังสือชุดความรู้มีจำนวนทั้งสิ้น 3 เล่ม ประกอบด้วย

ชุดความรู้ที่ 1 หลักการและกฎหมายเกี่ยวกับการดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา

ชุดความรู้ที่ 2 การวางแผนและการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา

ชุดความรู้ที่ 3 การดูแลตนเองของครูนอกระบบการศึกษา

คณะผู้จัดทำชุดความรู้ที่ 2 การวางแผนและการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา เป็นชุดความรู้ที่ประกอบไปด้วยนิยามความหมายของเด็กนอกระบบการศึกษา หลักการและเป้าหมายในการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา รูปแบบการเรียนรู้ของเด็กนอกระบบการศึกษา และกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อเด็กนอกระบบการศึกษา ซึ่งจะเป็นแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อครูนอกระบบการศึกษาที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษาตามสภาพและบริบทของเด็กและพื้นที่ต่อไป

คณะผู้จัดทำ
พฤษภาคม 2564

สารบัญ

คำนำ	4
สารบัญ	5
บทนำ	6
บทที่ 1 เด็กนอกระบบการศึกษา	10
บทที่ 2 หลักการและเป้าหมายในการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา	13
บทที่ 3 รูปแบบการเรียนรู้ของเด็กนอกระบบการศึกษา	16
บทที่ 4 กระบวนการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา	20
เอกสารอ้างอิง	42

บทนำ

“ความเหลื่อมล้ำ” คือ ความไม่เท่าเทียมกัน หรือ Inequality เป็นความไม่เท่าเทียมกันที่ปรากฏในทุก ๆ เรื่อง ไม่ว่าจะเป็นความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ความเหลื่อมล้ำทางการเมือง หรือความเหลื่อมล้ำทางสังคม สิ่งที่ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด คือ ช่องว่างระหว่างรายได้ และทรัพย์สินของคนไทยมีความแตกต่างและห่างกันมากขึ้นทุกวัน ๆ คนรวยรวยมากขึ้น ส่วนคนจนยิ่งจนลงและมีจำนวนมากยิ่งขึ้น ประเทศไทยจึงเป็นประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำที่สุดในโลกเมื่อปี 2561 จนปัจจุบันความเหลื่อมล้ำนี้ก็ยังคงดำรงอยู่

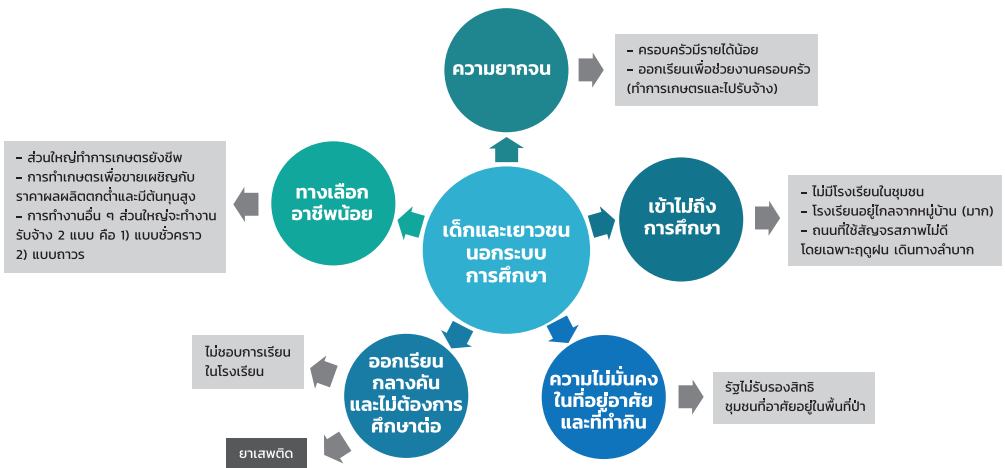
ในด้านการศึกษาพบว่า เกิดความเหลื่อมล้ำไม่ต่างกัน ประเทศไทยมีเด็กยากจนและขาดโอกาสที่เข้าไม่ถึงการศึกษาเป็นจำนวนมากอย่างค้ำกล่าวที่ว่า **“คนเหมือนกัน แต่คนไม่เหมือนกัน”** นั่นคือเราเป็นคนเหมือนกัน แต่ทำไมเราไม่เท่ากัน เราแตกต่างกัน หลายคนเกิดมาพร้อมด้วยฐานะความเป็นอยู่ที่มั่นคง ส่วนอีกหลายคนมีความยากจนข้นแค้น หลายคนมีโอกาส แต่หลายคนขาดโอกาส (ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ, 2560)

ความพยายามที่จะปฏิรูประบบการศึกษาไทยเพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำนี้ และปัญหาอื่น ๆ ในระบบการศึกษามีมานาน 20 กว่าปีแล้ว เห็นได้จากการผลักดันพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่เปิดให้ประชาชนและองค์กรต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้น ทำให้หลายภาคส่วนมีความตื่นตัว มีความตระหนักเห็นถึงปัญหาการศึกษาที่เกิดขึ้น และร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหา ที่ผ่านมาพบว่า กระทรวงศึกษาธิการพยายามที่จะปรับทั้งโครงสร้างการบริหารงานตั้งแต่ระดับกระทรวงจนถึงระดับโรงเรียนทั่วประเทศมีการปรับการเรียนการสอน ปรับหลักสูตร การพัฒนาบุคลากร และอีกมากมายที่กระทรวงศึกษาธิการพยายามจะปฏิรูป ส่วนภาคเอกชนก็พยายามสร้างการศึกษาแบบใหม่เพื่อเป็นทางเลือกให้กับเด็กหลากหลายรูปแบบมากยิ่งขึ้น

แต่ความพยายามแก้ปัญหา กลับเหมือนวังวนในอ่างปลา ปัญหาความเหลื่อมล้ำยังคงมีเหมือนเช่นเดิม (ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ และคณะ, 2563)

“**เด็กนอกระบบการศึกษา**” เป็นสภาพปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นเพราะความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ทุกปีพบว่า มีเด็กต้องออกจากโรงเรียนกลางคันจำนวนมาก นอกจากนี้ เด็กเรียนจบประถมศึกษาแล้วไม่ได้ศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นก็มีจำนวนเพิ่มขึ้น ทั้ง ๆ ที่ประเทศไทยมีนโยบาย “เรียนฟรี” ตั้งแต่ปฐมวัยจนถึงมัธยมต้นก็ตาม ทำให้ปัจจุบันพบว่า มีเด็กและเยาวชนคนไทยกว่า 4.3 ล้านคนที่ยากจน เรียนหนังสือด้วยความยากลำบาก ขาดโอกาสเข้าถึงการศึกษา (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2562) และมีหลายคน ที่หลุดออกจากระบบการศึกษา ต้องออกเรียนกลางคันเพราะระบบการศึกษา ที่กีดทับให้พวกเขาไม่สามารถอยู่ในระบบได้

คำถามคือ **เพราะอะไรเป็นสาเหตุให้เด็กเหล่านั้นหลุดออกจากระบบการศึกษา ?**

แผนภาพตัวอย่างแสดงการสรุปลักษณะปัญหาเด็กนอกระบบการศึกษาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

ตัวอย่างการวิเคราะห์จากแผนภาพข้างต้นพบว่า ปัญหาเด็กนอกระบบการศึกษา ในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมีสาเหตุหลัก 5 สาเหตุด้วยกัน คือ 1) ความยากจน ครอบครัวมีรายได้น้อยไม่เพียงพอที่จะส่งลูกเรียน เพราะการศึกษาไม่ได้ฟรีจริง บางครอบครัวต้องให้ลูกมาเป็นแรงงานช่วยในภาคการเกษตร หรือออกจากโรงเรียนไปทำงานรับจ้างเพื่อหารายได้ช่วยครอบครัว 2) การเข้าไม่ถึงการศึกษา ไม่มีโรงเรียนตั้งอยู่ในชุมชนหรือโรงเรียนบางที่ถูกยุบไปเพราะเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก และโรงเรียนที่มีอยู่นั้นไกลจากหมู่บ้านของตนเอง เด็กบางคนต้องเดินทางไกลหรือให้ผู้ปกครองไปรับและส่ง ซึ่งมีระยะทางไปกลับจากบ้านถึงโรงเรียนกว่า 20 กิโลเมตร เด็กเหล่านั้นจึงจำเป็นต้องอยู่หอพักของโรงเรียนที่ไกลจากครอบครัวของตนเอง เมื่อเด็กเรียนจบระดับชั้นประถมศึกษาหรือมัธยมศึกษาตอนต้น ตามการศึกษาภาคบังคับของภาครัฐ การเดินทางที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเอง บวกกับรายได้ที่มีไม่มากนักและไม่แน่นอน ทำให้หลายครอบครัวตัดสินใจไม่ส่งลูกเรียนต่อหรือเด็กหลายคนเลือกที่จะไม่ศึกษาต่อเพราะความยากจน 3) เด็กออกจากโรงเรียนกลางคันและไม่ต้องการศึกษาต่อ ด้วยการยึดเหี้ยมความรู้ให้กับเด็กเรียนเรื่องไกลตัวมากกว่าเรื่องใกล้ตัว เน้นการท่องจำมากกว่าการปฏิบัติ วิชาที่เรียนไม่สามารถนำมาใช้ได้ในชีวิตจริง การศึกษาที่เป็นอยู่จึงไม่ใช่สิ่งที่เด็กกลุ่มนี้ต้องการพวกเขาจึงไม่ชอบการเรียน และยิ่งการระบาคของยาเสพติดส่งผลให้เด็กหลุดออกจากระบบการศึกษาได้ง่ายยิ่งขึ้น 4) ครอบครัวมีทางเลือกอาชีพน้อย ครอบครัวของเด็กนอกระบบการศึกษาส่วนใหญ่ที่มีอาชีพทำการเกษตรและการทำงานรับจ้าง ด้วยระบบการเกษตรเชิงเดี่ยวที่ราคาถูกกำหนดจากพ่อค้าที่รับซื้อผลผลิต ทำให้ครอบครัวของเด็กมีรายได้น้อยหรือหลายครอบครัวมีหนี้สินจำนวนมาก ส่วนคนทำงานรับจ้างมักจะเป็นแรงงานไร้ฝีมือที่ได้ค่าแรงน้อยแค่พอประทังชีวิตเท่านั้น และ 5) ความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยและที่ทำมาหากินในการทำการเกษตร การไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง การเช่าที่ดินด้วยราคาที่สูง หรือการไม่มีเอกสารรับรองสิทธิในที่ทำกินตนเอง ทั้ง ๆ ที่ได้รับการสืบทอดมาจากปู่ย่าตายายก็ตาม ปัญหาเหล่านี้ก็ทำให้เกิดวังวนความยากจนของครอบครัวเด็กนอกระบบการศึกษา คือ จนทั้งเงินและจนทั้งโอกาส (สาวิตรี พูลสุขโข, 2563)

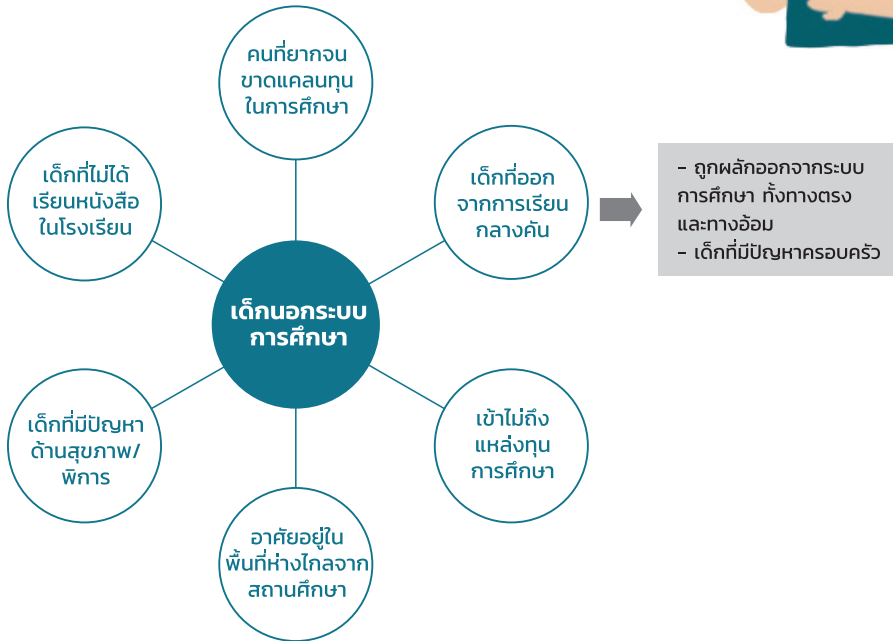

บทที่ 1

นิยามความหมาย เด็กนอกระบบการศึกษา

เด็กนอกระบบการศึกษา คือใคร อยู่ที่ไหน พวกเขาไม่ใช่เด็ก กศน. อย่างที่หลายคนเข้าใจ แต่พวกเขาเป็นกลุ่มเด็กที่หลุดออกจากระบบ การศึกษาที่จัดโดยกระทรวงศึกษาธิการ หลายคนบอกว่าพวกเขาเป็น คนจนเป็นคนด้อยโอกาสที่ภาครัฐดูเลไม่ทั่วถึง หรือเป็นเด็กเกรงที่ไม่ชอบ เรียนหนังสือ หรือเป็นเด็กกลุ่มเสี่ยงต่อยาเสพติดและการใช้ความรุนแรง และอื่น ๆ แต่จะมีใครรู้บ้างว่าเกิดอะไรขึ้นกับเด็กกลุ่มนี้ อะไรที่ทำให้ พวกเขาต้องหลุดออกจากระบบกลายเป็นเด็กนอกระบบการศึกษา ที่ขาดโอกาสเรียนรู้และขาดโอกาสพัฒนาตัวเองภายใต้สิทธิที่พวกเขา พึงจะได้รับจากภาครัฐในฐานะพลเมืองคนหนึ่ง

แผนภาพตัวอย่างแสดงการนิยามความหมายของเด็กนอกระบบการศึกษาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

จากแผนภาพข้างต้น **เด็กนอกระบบการศึกษา** คือ เด็กที่ยากจน ขาดแคลนทุนทรัพย์ในการศึกษา เข้าไม่ถึงแหล่งทุนการศึกษา และอาจจะอาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกลจากสถานศึกษา หรือเด็กที่มีปัญหาด้านสุขภาพ/มีความพิการ ทำให้ไม่ได้ไปเรียนหนังสือที่โรงเรียน หรือเขาอาจจะเป็เด็กที่ออกจากกรเรียนกลางคัน ถูกระบบผลักรอกจากระบบ ทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นต้น

ศาสตราจารย์ ดร.สมพงษ์ จิตระดับ (2562) นักวิชาการด้านการศึกษา มองว่า “เด็กและเยาวชนไทยนอกระบบส่วนใหญ่ถูกลังคมมองข้ามไม่ให้ความสำคัญมาโดยตลอด ด้วยอคติเชิงลบทำให้เส้นทางชีวิตของเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้จะเป็นศูนย์หรือติดลบทันทีเมื่อหลุดออกนอกระบบ เพราะพวกเขามีแนวโน้มสูงที่จะเข้าสู่วงจรสังคมสีเทาที่อันตราย 3 เรื่องคือ 1) แรงงานนอกระบบ ที่มีรายได้ต่ำ ถูกนายจ้างเอาเปรียบ ทำงานที่เสี่ยงอันตรายต่อชีวิตและสุขภาพ 2) การค้าประเวณี โดยเฉพาะเด็กผู้หญิง และ 3) ยิวอาชญากร ตกอยู่ในวังวนยาเสพติดเป็นเด็กเดินยา และลักเล็กขโมยน้อย ถ้าทุกคนในประเทศยังปล่อยให้ปัญหาเด็กไทยหลุดนอกระบบเรื่อย ๆ อย่างไม่สนใจ ผลักไสให้พวกเขาไปอยู่ด้านมืดของสังคมย่อมเกิดผลเสียต่อสังคมและประเทศอย่างแน่นอน อีกทั้งเด็กนอกระบบการศึกษามีอีกจำนวนมากที่มีต้นทุนของความใฝ่ดีอยากเรียนหนังสือแต่ไม่มีโอกาส สิ่งที่สังคมไทยควรเรียนรู้ คือการเปลี่ยนมุมมองต่อเด็กนอกระบบใหม่ ช่วยกันเยียวยาชีวิต ให้โอกาส รวมถึงช่วยกันสมทบความช่วยเหลือเพื่อสร้างคน ให้ชีวิตใหม่ต่อยอดอนาคตทางการศึกษาให้กับเด็กเหล่านี้”

เด็กทุกคนจึงควรได้รับโอกาสในการเปลี่ยนแปลงตัวเอง ได้โอกาสในการศึกษาต่อตามความต้องการของพวกเขา เพื่อให้เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาได้พัฒนาตนเองตามวัยที่พวกเขาควรจะได้รับ

**เราจะให้โอกาสนี้กับพวกเขาอย่างไร แล้วเรารู้หรือไม่ว่า
ปัจจุบันเด็กและเยาวชนเหล่านี้เขาอยู่ที่ไหนบ้าง ทำอะไรกันอยู่
แล้วพวกเขายังมีความฝันกันอยู่ไหม พวกเขาอยากทำอะไร
และยังมีคำถามมากมายหลายประการ ที่อาจจะต้องลงไปค้นหา
ถึงจะพบปัญหาที่แท้จริง**

.....

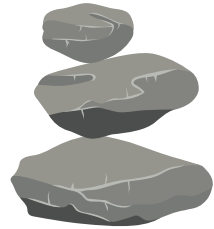
บทที่ 2

หลักการและเป้าหมาย ในการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา

“ไม่มีหินก้อนใดโง่” เป็นคำพูดที่ถูกเขียนไว้บนก้อนหินหน้าโรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา จังหวัดบุรีรัมย์ ที่ช่วยย้ำเตือนครูผู้สอน ผู้ปกครอง หรือตัวเด็กเองว่าไม่มีเด็กคนไหนที่เกิดมาโง่หรือไม่ฉลาด ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตัวเองได้ เพราะเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพตามธรรมชาติที่แตกต่างหลากหลายกันไปตามเหตุปัจจัยที่แวดล้อมของครอบครัว ชุมชน ภูมิภาค และสังคมวัฒนธรรมที่หล่อหลอมบ่มเพาะกันมา

“ หินแต่ละก้อนเป็นเพียงหินก้อนหนึ่ง
ไม่ได้มีความฉลาดหรือความโง่
เราจะไม่เห็นว่าคนตัวโง่โง่
บกแต่ละตัวใช้ชีวิตอิสระตั้งแต่เกิดจนตาย

(วิเชียร ไชยบัง, 2562ก)

ดังนั้นเด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษาจึงไม่ได้เป็นเพราะว่าไม่มีศักยภาพที่จะเรียนต่อได้ แต่อาจจะเป็นเพราะความยากจนหรือขาดโอกาส และอาจเกิดจากระบบการศึกษาที่ทำให้ต้องออกจากโรงเรียน เนื่องจากการศึกษาที่ไม่ตอบโจทย์ความต้องการของผู้เรียน ทั้งหลักสูตร วิธีการสอน หรือสภาพภูมิวิเทศที่ไม่เอื้อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้หรือพัฒนาด้วยตนเอง ดังนั้นการวางแผนและการจัดการเรียนรู้ให้เด็กนอกระบบการศึกษาจะต้องคำนึงถึงหลักการเหล่านี้ อย่างมีนัยสำคัญ คือ

1. การเรียนรู้ที่เป็นความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง การบังคับหรือยึดเยียดในสิ่งที่ไม่ต้องการเรียนรู้จะทำให้เด็กนอกระบบการศึกษาปฏิเสธที่จะเรียนรู้ ทำให้การจัดการเรียนรู้นั้นจะไม่เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงต่อพวกเขา (วิเชียร ไชยบัง, 2562ข)

2. การเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริงหรือผ่านประสบการณ์อย่างมีความสุข การเรียนรู้ผ่านการลงมือทำเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่จะทำให้เด็กนอกระบบการศึกษาได้ลงมือกระทำจริง เป็นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ ความรู้ที่เกิดขึ้นจะเป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์การได้ปฏิบัติจริงของเขานั้นเอง (วิเชียร ไชยบัง, 2562ข; ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ และคณะ, 2563)

3. การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง เป็นการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง เกิดการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ หรือโลกทัศน์ทำให้เด็กนอกระบบการศึกษาเปลี่ยนแปลงความรู้ความเข้าใจ ความมุ่งมั่นและพฤติกรรมของตนเองในทางที่ดีขึ้น ทุกคนสามารถบรรลุการเรียนรู้นี้ได้ ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นผู้ที่สมองดีเท่านั้น (วิจารณ์ พานิช, 2560)

4. การเรียนรู้ที่กินได้ ไม่ใช่ความรู้ท่องจำเพื่อนำไปสอบเท่านั้น แต่เป็นวิชาความรู้เพื่อปากท้อง จับต้องได้ เรียนแล้วสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ และสามารถนำความรู้นี้ไปประกอบอาชีพสร้างรายได้ให้กับเด็กนอกระบบการศึกษาหรือครอบครัว ซึ่งจะช่วยให้เด็กนอกระบบการศึกษามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ และคณะ, 2563)

จากหลักการดังกล่าว จึงสามารถกำหนดเป้าหมายในการจัดการเรียนรู้ให้กับเด็กนอกระบบการศึกษา ได้ดังนี้

1. เด็กนอกระบบการศึกษาได้พัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพที่มีอยู่จะช่วยให้พวกเขาเห็นคุณค่าของตัวเองมากขึ้น

2. เด็กนอกระบบการศึกษามีความรู้ในการประกอบอาชีพเป็นความรู้ที่กินได้ นำไปสร้างรายได้ให้กับตนเองหรือคนในครอบครัวได้

3. เด็กนอกระบบการศึกษามีความสุขในการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้ที่มีความสุขช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดที่สร้างสรรค์ ทำให้ค้นหาศักยภาพของตนเองพบและใช้อย่างเต็มศักยภาพที่มีอยู่

บทที่ 3

รูปแบบการเรียนรู้ ของเด็กนอกระบบการศึกษา

โลกยุคใหม่ที่มีเทคโนโลยีเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต จะทำให้การเรียนรู้ของเด็กนอกระบบ การศึกษายุคใหม่มีช่องทางการเรียนรู้ที่หลากหลายรูปแบบมากยิ่งขึ้น แต่นอกจาก การหาความรู้จากโลกดิจิทัลแล้ว พบว่าความรู้นี้ยังมีคุณค่าแก่คนในท้องถิ่นนั้น ๆ (ประวิต เอราวรรณ์, 2562) ดังนั้นรูปแบบการเรียนรู้ของเด็กนอกระบบการศึกษา จึงมีหลากหลายรูปแบบดังนี้

รูปแบบที่ 1 การเรียนรู้ด้วยตนเอง

ปัจจุบันมีอาชีพใหม่ ๆ และหลากหลายอาชีพ ที่คนรุ่นใหม่สนใจ เด็กนอกระบบการศึกษาสามารถเรียนรู้ ได้ด้วยตนเองในสิ่งที่สนใจ สามารถหาความรู้ขึ้นจากการอ่านหนังสือ จาก YouTube จาก Google หรือจากหน้าเพจต่าง ๆ รวมทั้งการลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเอง เช่น การขายของออนไลน์ การทำขนมเบเกอรี่ การเปิดร้านขายกาแฟ การทำเกษตรผสมผสาน การเป็นยูทูบเบอร์ การเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ เป็นต้น การเรียนรู้ดังกล่าวเป็นการเรียนรู้ ที่ไม่ต้องลงทุนมากมาย หากตั้งใจและมุ่งมั่นในการเรียนรู้ก็มีความรู้มากมายในโลกเครือข่าย สังคมออนไลน์ (Social network) รอให้เด็กนอกระบบการศึกษาได้เรียนรู้และพัฒนาตัวเอง

รูปแบบที่ 2 การเรียนรู้จากครอบครัว

หลายครอบครัวประกอบอาชีพส่วนตัวอยู่แล้ว ทั้งในภาคการเกษตร หรือการเป็นผู้ประกอบการ เป็นความรู้ ที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นอาชีพที่สร้างรายได้ไม่มาก ก็น้อยให้กับครอบครัว ในอดีตมีการส่งต่อความรู้จากรุ่นสู่รุ่น โดยลูกเรียนรู้จากพ่อแม่ พ่อแม่เรียนรู้จากปู่ย่าตายาย เป็นการเรียนรู้จากคนใกล้ตัวที่บางครั้งเราอาจจะหลงลืม และไม่ให้ความสำคัญ เช่น งานช่างไม้ งานทอผ้า การทำสวนไม้ผล การทำใบชาแห้ง การเปิดร้านขายของ การทำโฮมสเตย์ การย้อมสีผ้า เป็นต้น การเรียนรู้ดังกล่าวเป็นความรู้ ที่สามารถสร้างรายได้และไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง แต่ที่ผ่านมามีความรู้เหล่านี้มักจะถูกมองข้าม และไม่ให้ความสำคัญ เพราะค่านิยมในด้านการศึกษาที่ผิด ๆ ของผู้ปกครอง และการไม่ส่งเสริมอย่างจริงจังจากภาครัฐ

รูปแบบที่ 3 การเรียนเป็นกลุ่มตามความสนใจ

การเรียนรู้เป็นกลุ่มตามความสนใจจะช่วยให้เด็กนอกระบบการศึกษามีเพื่อนร่วมเรียนรู้ ไม่โดดเดี่ยวในการเรียนรู้ การเรียนรู้ในรูปแบบนี้จะเริ่มจากการหาเพื่อนที่สนใจเรื่องเดียวกันอย่างน้อย 2 คน จากนั้นหาผู้รู้ ผู้มีความชำนาญ ผู้มีประสบการณ์ในชุมชนหรือนอกชุมชนมาถ่ายทอดความรู้ให้หรือชวนกันไปเรียนรู้ร่วมกัน เช่น การเรียนรู้การทำเฟอร์นิเจอร์ไม้ไฟ การเรียนรู้การย้อมสีธรรมชาติ การเรียนรู้การเลี้ยงไก่ชน การทำเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น การเรียนรู้แบบนี้จะทำให้เด็กนอกระบบการศึกษาสนุกและตั้งใจในการเรียนรู้ร่วมกับเพื่อนที่สนใจในเรื่องเดียวกัน

รูปแบบที่ 4 การเรียนรู้ด้วยหลักสูตรระยะสั้น

หลักสูตรระยะสั้นหรือการจัดคอร์สพัฒนาอาชีพต่าง ๆ ที่ผ่านมามีหน่วยงานการศึกษา และหน่วยงานอื่น ๆ ของภาครัฐ รวมทั้งภาคเอกชน จัดขึ้นอย่างต่อเนื่องและมีจำนวนมากแต่เด็กนอกระบบการศึกษายังขาดโอกาสได้เรียนรู้ และเข้าไม่ถึงข้อมูลข่าวสารนี้ เช่น การอบรมการขายออนไลน์ การอบรมเป็นช่างตัดผม การอบรมการใช้จักรไฟฟ้า การอบรมการทำปุ๋ยอินทรีย์ การอบรมการทำขนมปัง เป็นต้น การเรียนรู้ในรูปแบบนี้เหมาะกับกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษาที่สามารถเลือกเรียนรู้ตามความสนใจและความชอบของตนเอง การเรียนรู้ในรูปแบบนี้ยังเน้นการปฏิบัติมากกว่าการอ่านหรือท่องจำ เป็นความรู้ที่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้จริงสร้างรายได้ให้กับเด็ก ที่สำคัญการเรียนแบบนี้ยังเรียนในช่วงระยะเวลาอันสั้น ค่าเรียนไม่แพง และบางหน่วยงานยังจัดอบรมให้ฟรีอีกด้วย

ตัวอย่างหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นของวิทยาลัยสารพัดช่างจังหวัดเชียงใหม่ (วิทยาลัยสารพัดช่างเชียงใหม่, 2564) มีดังนี้

วิทยาลัยสารพัดช่างเชียงใหม่
หลักสูตรพิเศษภาคฤดูร้อน ประจำปีการศึกษา 2563
รับสมัครวันที่ 24 มีนาคม – 2 เมษายน 2563

ลำดับ	รายวิชา	ครูผู้สอน	จำนวนที่ รับ	จำนวน ชั่วโมง	ค่าลงทะเบียน	วันที่เรียน	เวลาเรียน
1	ช่างสีโลหะ	นายภัทร ธรรมชัย	15	75	1,200 บาท	19-25, 29 เม.ย. – 4 พ.ค. 64	09.00-16.00 น.
2	งานเชื่อมไฟฟ้าเบื้องต้น	นายสุนทร นะพรานบุญ	15	75	1,200 บาท	19-25, 29 เม.ย. – 4 พ.ค. 64	09.00-16.00 น.
3	ช่างติดตั้ง ซ่อมและล้างเครื่องปรับอากาศ	นายสิริพงษ์ มาทิพย์	20	30	1,200 บาท	19-23 เม.ย. 64	09.00-16.00 น.
	ช่างติดตั้ง ซ่อมและล้างเครื่องปรับอากาศ	นายสิริพงษ์ มาทิพย์	20	30	1,200 บาท	29 เม.ย. – 3 พ.ค. 64	09.00-16.00 น.
4	ช่างซ่อมโทรทัศน์ LCD	นายชนนากร ศรีกันหา	15	30	1,200 บาท	6-12, 16-18 เม.ย. 64	09.00-16.00 น.
	ช่างซ่อมโทรทัศน์ LCD	นายชนนากร ศรีกันหา	15	30	1,200 บาท	19-25 เม.ย. – 1 พ.ค. 64	09.00-16.00 น.
5	Photoshop งานกราฟฟิกเพื่อการ ส่งเสริมอาชีพและธุรกิจ	นายอุดมชัย พรหมมา	20	30	1,800 บาท	7-11 เม.ย. 64	09.00-16.00 น.
6	การสร้างเว็บไซต์ธุรกิจออนไลน์	นายชุตินพงษ์ สิทธิประเสริฐ	20	30	1,800 บาท	7-11 เม.ย. 64	09.00-16.00 น.
7	ช่างซ่อมคอมพิวเตอร์ และเน็ตบูตเบื้องต้น	นายชุตินพงษ์ สิทธิประเสริฐ	20	30	1,800 บาท	7-11 เม.ย. 64	09.00-16.00 น.
8	กระเป๋านักเรียนแฟชั่นและงาน DIY	นายสุริศร คล่องแคล่ว	20	30	1,500 บาท	19-23 เม.ย. 64	09.00-16.00 น.
9	ขนมปังเพื่ออาชีพ	นางรุจิรา พิทยภูษางค์	25	30	2,000 บาท	6-10 เม.ย. 64	09.00-16.00 น.
10	ขนมอบ	นางสาวพรพสุตา ไชยศิยะ	25	30	1,500 บาท	6-10 เม.ย. 64	09.00-16.00 น.
11	ขนมอบ	นางสาวพรพสุตา ไชยศิยะ	25	30	1,500 บาท	19-23 เม.ย. 64	09.00-16.00 น.
12	เทคนิคการตัดช่อบุหงา-ทำสีแพชชั่น	นางรชฎทิพร คงนกรวิก	20	60	1,200 บาท	7-11, 19-23 เม.ย. 64	09.00-16.00 น.
13	การปลูกพืชไร้ดิน (ระบบน้ำ)	นายธนวิทย์ ชัยชิต	15	30	1,000 บาท	19-23, 3-7 พ.ค. 64	09.00-16.00 น.
14	การเพาะเห็ดเศรษฐกิจ (เห็ดนางฟ้า)	นายธนวิทย์ ชัยชิต	15	30	1,000 บาท	19-23, 3-7 พ.ค. 64	13.00-16.00 น.
15	การจัดสวนไมกาศนะ	นางสาววิรัชดา พรหมแดง	15	30	1,200 บาท	7-11 เม.ย. 64	09.00-16.00 น.
16	การผสมเครื่องดื่มสร้างอาชีพ	นายอาทิตย์ มงคลดี	15	30	1,500 บาท	19-23 เม.ย. 64	09.00-16.00 น.
	การผสมเครื่องดื่มสร้างอาชีพ	นายอาทิตย์ มงคลดี	15	30	1,500 บาท	3-7 พ.ค. 64	09.00-16.00 น.

SUMMER
ขนมอบ โดช ครุฑพาวสุดา
6-10 เมษายน 2564

ชอคชีสยานานาเค้ก
ชีฟฟ่อน โปแคค
เค้กมะพร้าว
คุกกี้แพนซี
บราวนี่
เค้กส้ม

ขนมปังทุ่งน้ำป่าบิวก้า
ขนมปังไอศกรีม
ชีนาม่อนโรล
เอแคลร์

วิทยาลัยสารพัดช่างเชียงใหม่

คลาสขนมปังหลากหลายไส้
โดย ครูรุจิรา พิทยภูษางค์
6-10 เมษายน 2564
ราคา 2,000 บาท

1. ขนมปังสังขยาไส้แก้ว
2. ขนมปังไส้ถั่วแดง
3. ขนมปังมันเทศ
4. ขนมปังเผือกมะพร้าวอ่อน
5. ขนมปังไส้ลูกท้อ
6. ขนมปังไส้ไก่
7. ขนมปังหนุ่ยหอมมาองเนส
8. ขนมปังสอไส้ลิ้นเด็ก
9. ขนมปังไส้ลูกเกด
10. ขนมปังเชสสด
11. ขนมปังทุ่งน้ำโรล

วิทยาลัยสารพัดช่างเชียงใหม่

บทที่ 4

กระบวนการจัดการเรียนรู้ สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา

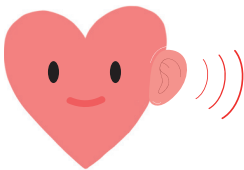
จากหลักการและเป้าหมายในการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษานั้น ครุณนอกระบบการศึกษาที่เป็นครูที่เลี้ยงที่อาจจะเป็นผู้นำในชุมชน ครูในพื้นที่ และองค์กรสาธารณประโยชน์ที่เข้าไปทำงานสนับสนุนเด็กกลุ่มนี้จะต้องจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมกับคนในพื้นที่ จัดร่วมกับกลุ่มการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือกลุ่มการศึกษาทางเลือก ซึ่งทำเป็นหลักสูตรระยะสั้นหรือหลักสูตรระยะยาวโดยสามารถทำได้ 5 ขั้นตอน (ประดิษฐ์ สีลานิมิต และสาวิตรี พูลสุขโข, 2557; สาวิตรี พูลสุขโข, 2559) ได้แก่ 1) รู้จักตนเอง 2) ตัวเองมีดี 3) ตระหนักถึงสถานการณ์ทางสังคม 4) ออกแบบสัมมาชีพ 5) การวัดผลและการประเมินผลการเรียนรู้ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. รู้จักตัวตน

การดำเนินการขั้นนี้มีเป้าหมายเพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษาได้ทบทวนตัวเอง รู้จักตัวตน รู้ว่าตัวเองเป็นใคร เป็นคนไหน มีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกับคนอื่นอย่างไร จะทำให้เขาเห็นคุณค่าในตัวตนของตัวเองและเกิดความภาคภูมิใจมากขึ้น โดยกิจกรรมที่ใช้ในการทบทวนตนเองเพื่อรู้จักตัวตน คือ สายธารชีวิต ต้นไม้ชีวิต

1.1 กิจกรรมสายธารชีวิต

กิจกรรมสายธารชีวิต เป็นกิจกรรมการทบทวนชีวิตของตนเอง ทำให้มองไปข้างหลังทบทวนความสุขและความทุกข์ในอดีต ได้ทบทวนความผิดพลาด ทบทวนความฝันในวัยเด็ก และทบทวนสิ่งอื่น ๆ อีกมากมายที่จำฝังใจในวัยเด็ก การทบทวนทำให้ได้รู้ที่มาจากตนเอง ได้เห็นปัจจุบันของตัวเองและที่สำคัญทำให้เห็นว่าอนาคตจะไปทางใด นอกจากนั้นชีวิตของเด็กนอกระบบการศึกษานั้นมีที่มา และการกำเนิดที่แตกต่างกัน การเดินทางด้วยเส้นทางที่แตกต่างกันทำให้พบเจอปัญหาอุปสรรคที่แตกต่างกัน บางครั้งมักจะมองที่เป็นอยู่ปัจจุบัน บางคนอาจจะดูสำเร็จ บางคนดูเคร่งเครียด หรือบางคนมักจะทำตัวเป็นปัญหาของชุมชน ซึ่งไม่สามารถหยั่งรู้ได้ว่าที่เขาเป็นแบบนี้ นั้นเป็นเพราะอะไร

การได้เปิดใจเล่าเรื่องของตนเองและการได้รับฟังเรื่องราวของเด็กนอกระบบการศึกษา ทำให้รู้จักนิสัยและครอบครัวของเด็กนอกระบบมากขึ้น สิ่งนี้จะช่วยสร้างความไว้วางใจขั้นพื้นฐานให้กันและกัน ครูที่เลี้ยงจะเข้าใจเด็กกลุ่มนี้มากยิ่งขึ้น ทำให้ครูที่เลี้ยงสามารถช่วยเหลือและหนุนเสริมตามศักยภาพตามความต้องการของเด็กกลุ่มนี้ได้จริง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษาได้ทบทวนชีวิตของตนเองที่ผ่านมา รู้จักชีวิตปัจจุบัน และการใช้ชีวิตในอนาคต
2. เพื่อให้ครูที่เลี้ยงรู้จักชีวิตและเข้าใจเด็กนอกระบบการศึกษามากขึ้น
3. เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษาได้ฝึกการฟังอย่างตั้งใจ

เวลาที่ใช้

120-180 นาที

อุปกรณ์

1. กระดาษ A4
2. สีชอล์ก/สีไม้
3. ดินสอ

ขั้นตอน

1. ให้ทุกคนหลับตาทบทวนชีวิตตนเองตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบันว่ามีชีวิตเป็นอย่างไรบ้าง ทั้งเรื่องครอบครัว การเรียน การงาน เพื่อน ฯลฯ
2. แจกกระดาษ A4 สี ปากกา ให้แต่ละคนหามุมเงียบ ๆ ถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตหรือเหตุการณ์ช่วงที่สำคัญของตนเองโดยเปรียบชีวิตของตนเองเหมือนกับสายน้ำที่ไหลมาเรื่อย ๆ ผ่านเรื่องราวมากมาย
3. เมื่อแต่ละคนวาดภาพสายธารชีวิตเสร็จแล้ว ให้แบ่งปันเรื่องราวชีวิตของตนเองในกลุ่มย่อย ผลัดกันเล่าทีละคนจนครบทุกคนในกลุ่ม โดยเพื่อนที่ฟังจะต้องฟังอย่างตั้งใจ
4. สรุปการเรียนรู้ (ความรู้สึกลับ สิ่งที่ได้เรียนรู้ สิ่งที่จะนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน)

ภาพแสดงตัวอย่างกิจกรรมสายธารชีวิต

1.2 กิจกรรมต้นไม้ชีวิต

กิจกรรมนี้คล้าย ๆ กับกิจกรรมสายธารชีวิต แต่เป็นการเปรียบเทียบตนเองเหมือนกับต้นไม้ต้นหนึ่งที่มีราก ลำต้น กิ่งก้าน ใบ และผล เป็นกิจกรรมที่ทำเพื่อการทบทวนตัวเอง สำรวจตัวตนด้านในและเครือข่ายชีวิตของเด็กนอกระบบการศึกษาได้ ทบทวนที่มาที่ไปของตัวเอง ทบทวนความรู้ความสามารถ ทบทวนความฝัน อีกทั้งเครือข่ายที่เชื่อมโยงชีวิตของแต่ละคน ดังนั้น กระบวนการนี้จึงช่วยให้เด็กนอกระบบการศึกษามีความภาคภูมิใจในตัวเอง มีความมั่นใจมากขึ้น เห็นเพื่อนร่วมทาง และกล้าคิด กล้าตัดสินใจ ทำในสิ่งที่ดี สิ่งที่เราจะทำทั้งเพื่อตนเองและเพื่อผู้อื่น ในส่วนของการแลกเปลี่ยน ให้เพื่อนฟังและการฟังเรื่องราวของเพื่อนเป็นการเปิดกำแพงตัวตน ทำให้คนภายนอกเข้าถึงตัวตนของเด็กนอกระบบการศึกษามากขึ้น เข้าใจชีวิตกันและกัน เรียนรู้ชีวิตที่แตกต่าง บางครั้งอาจนำมาเป็นบทเรียนในการใช้ชีวิตของตนเองได้ด้วย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษาได้ทบทวนชีวิตของตนเองที่ผ่านมา ทำให้รู้จักตนเองและมีความภูมิใจในตนเองมากขึ้น
2. เพื่อให้ครูที่เลี้ยงได้รู้จักและเข้าใจชีวิตของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษามากขึ้น
3. เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษาฝึกการฟังอย่างตั้งใจ

เวลาที่ใช้

120-180 นาที

อุปกรณ์

1. กระดาษ A4
2. สีชอล์ก/สีไม้
3. ดินสอ

ขั้นตอน

1. อธิบายกิจกรรมโดยเปรียบเทียบชีวิตของคนเราเหมือนกับต้นไม้ต้นหนึ่ง โดยให้
 - ราก แทน ครอบครัว ญาติพี่น้อง
 - ลำต้น แทน แนวคิด อุดมคติ

- กิ่ง แทน เพื่อน เครือข่าย
 - ใบ แทน ความรู้ความสามารถ
 - ผล แทน ความฝัน
2. ให้ทุกคนหลับตาทบทวนชีวิตตนเองตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบัน
 3. แจกกระดาษ A4 สี และดินสอ แล้วให้ทุกคนวาดรูปต้นไม้ชีวิตของตนเอง
 4. แบ่งกลุ่มย่อยผลัดกันเล่าต้นไม้ชีวิตของแต่ละคนจนครบทุกคน (คนที่ฟังจะต้องฟังอย่างตั้งใจ)
 5. สรุปการเรียนรู้ (ความรู้สึก สิ่งที่ได้เรียนรู้ สิ่งที่จะนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน)

ภาพแสดงตัวอย่างกิจกรรมต้นไม้ชีวิต

2. ตัวเองมีดี

การคิดเชิงบวก (Positive Thinking) เป็นกระบวนการทางความคิดของบุคคล อันเกิดจากการที่คนเรานั้น มีรูปแบบการรับรู้และการรู้คิด (Perception and Cognitive Style) ไปในทิศทางที่ดี มองและรับรู้สิ่งต่าง ๆ ตามสภาพความเป็นจริง เป็นเหตุเป็นผล ด้วยอารมณ์ที่ผ่อนคลาย จึงทำให้มีพฤติกรรมการแสดงออกที่เหมาะสมดีงามและสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่ทำให้คนเราเกิดการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งยังเป็นจุดเริ่มต้นของความฉลาดทางอารมณ์และความคิดสร้างสรรค์ด้วย ซึ่งความคิดในเชิงบวกนั้นทำให้ผู้คิดเกิดความรู้สึกไปในทิศทางบวกและจะแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่ดี ส่งผลทำให้ทั้งตนเองและสังคมรอบข้างมีความสุข (พิทักษ์ สุพรรณโณภาพ, 2561)

ด้วยมุมมองแนวคิดการคิดเชิงบวกทำให้เชื่อว่าทุกคนมีความสามารถและมีข้อดีของตัวเอง ไม่จำเป็นต้องเหมือนกันทุกคน ทุกคนมีทั้งข้อดีและข้อเสียในตัวเอง การให้คุณค่าตัวเอง เห็นข้อดีของตัวเอง ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในตัวเอง มีความคิดและการปฏิบัติที่สร้างสรรค์ ที่ผ่านมามีเด็กนอกระบบการศึกษามักจะถูกมองไม่เห็นแต่ข้อเสียโดยมักจะเป็นเด็กหลังห้องที่ครูไม่เห็นศักยภาพ แต่ใครจะรู้ว่าเด็กกลุ่มนี้มีศักยภาพด้านอื่นที่ยังมองไม่เห็น เพราะไม่มีพื้นที่ให้เด็กนอกระบบการศึกษาได้แสดงออก เด็กนอกระบบการศึกษานั้นอาจจะมีความสามารถที่ไม่สามารถประเมินได้ด้วยแบบประเมินรูปแบบเดิม ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ การให้พื้นที่และโอกาสย่อมทำให้เห็นศักยภาพของตนเอง ริเริ่มทำในเรื่องที่สร้างสรรค์และสามารถกำหนดเป้าหมายชีวิตของตนเองได้ โดยกิจกรรมที่ใช้เพื่อการมองเห็นตนเองและผู้อื่นในเชิงบวก คือ ดอกไม้ในใจฉัน ลวดเสียบกระดาษมนุษย์เปลี่ยนแปลง

2.1 กิจกรรมดอกไม้ในใจฉัน

การมองบุคคลอื่นในแง่ลบทำให้มองไม่เห็นส่วนที่ดีของเขา ซึ่งส่งผลให้มองไม่เห็นส่วนดีของตนเองด้วย โดยมักจะมีข้อดีของตัวเอง มีข้อด้อยเยอะจนมองไม่เห็นข้อเด่นของตนเอง จึงไม่ได้พัฒนาส่วนนั้นให้ดีขึ้น การแก้ไขข้อด้อยหากไม่มีพลังใจที่เพียงพอจนทำให้รู้สึกว่ามีข้อด้อยของตนเองเป็นสิ่งที่แก้ไขไม่ได้ โดยทัศนคติแบบนี้ทำให้เด็กนอกระบบการศึกษาเกิดความเครียดจนแสดงออกในทางที่ผิด ๆ และมักจะใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น กิจกรรมนี้จะช่วยให้เด็กนอกระบบการศึกษาฝึกคิดถึงตัวเองและคนอื่นในแง่ดีก่อน ซึ่งไม่ได้หมายความว่าต้องมองผู้อื่นเฉพาะในแง่ดีเท่านั้นแต่ให้รู้จักมองทั้งสองแง่มุมอย่างเข้าใจและมีเหตุผล

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษามองเห็นสิ่งดี ๆ ของตนเอง
2. เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษามองเห็นสิ่งดี ๆ ของผู้อื่น
3. เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษาเกิดความภาคภูมิใจในตนเองและเข้าใจผู้อื่น

เวลาที่ใช้

30-60 นาที

อุปกรณ์

1. กระดาษตัดเป็นรูปดอกไม้ หรือกระดาษ A5
2. สีชอล์ก/สีเมจิก
3. ปากกา

ขั้นตอน

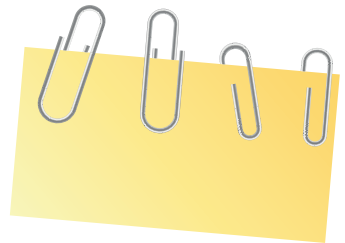
1. ให้เด็กนอกระบบการศึกษาจับคู่กับคนที่รู้จักน้อยที่สุดในการเข้าร่วมครั้งนี้
2. เขียนความดีและความภาคภูมิใจของตนเองลงในกระดาษ (รูปดอกไม้)
3. เล่าสู่กันฟังกับคู่ที่เราเลือก (มีเงื่อนไขให้ผู้ฟังฟังอย่างตั้งใจโดยไม่ให้ถามจนกว่าผู้เล่าจะเล่าจบ)
4. จับกลุ่ม 4 คนเล่าถึงความดีความภาคภูมิใจของเพื่อนให้คนในกลุ่มฟัง
5. สรุปรการเรียนรู้ (ความรู้สึก สิ่งที่ได้เรียนรู้ สิ่งที่จะนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน)

ภาพแสดงตัวอย่างกิจกรรมดอกไม้ในใจฉัน

2.2 กิจกรรมลดเสียกระดาษ

ลดเสียกระดาษเป็นอุปกรณ์ที่ใช้หนีกระดาษ เพราะถูกสร้างขึ้นมาเพื่อใช้งานนี้โดยเฉพาะ แต่กิจกรรมนี้จะนำลดเสียกระดาษมาให้ได้กนอกระบบการศึกษา ได้ค้นหาประโยชน์ที่มากกว่าการนำมาหนีกระดาษเท่านั้น โดยให้ทุกคนช่วยกันหาประโยชน์ของลดเสียกระดาษให้ได้มากที่สุดในเวลาที่กำหนดให้

การมองคุณค่าจากสิ่งเล็ก ๆ เช่น ลวดเสียบกระดาษอันเล็ก ๆ ที่มีประโยชน์หลายสิบอย่าง แล้วย้อนกลับมามองตัวเองไม่ว่าจะเป็นเด็ก ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ หรือจะเป็นใครก็ตาม ด้วยบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันไปนั้น เมื่อได้ย้อนกลับมามองตนเองก็จะเห็นว่าตัวเองนั้นมีคุณค่าและประโยชน์ที่จะทำเพื่อคนอื่นได้อีกมากมายหลายอย่าง มีพลังที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขปัญหาของตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม หรือในระดับโลกก็สามารถที่จะทำได้ การมองเห็นสิ่งดี ๆ ของตนเอง จะช่วยทำให้เด็กนอกระบบการศึกษามีความมั่นใจในตัวเอง มีความภูมิใจในตัวเอง และมีความสุขในการใช้ชีวิต เพราะพวกเขาเห็นชีวิตของตนเองมีคุณค่า เขาจะไม่ทำร้ายตัวเองซึ่งในทางกลับกันเขาจะทำเพื่อคนอื่นมากขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษาเห็นคุณค่าและประโยชน์ของสิ่งเล็ก ๆ
2. เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษาเห็นคุณค่าและประโยชน์ในตัวเอง

เวลาที่ใช้

60-120 นาที

อุปกรณ์

1. กระดาษ A4
2. ลวดเสียบกระดาษ
3. ปากกา

ขั้นตอน

1. ให้เด็กนอกระบบการศึกษาแบ่งกลุ่มย่อยดูลวดเสียบกระดาษ
2. ระดมความคิดร่วมกันว่า “เราสามารถนำลวดเสียบกระดาษไปใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง?”
3. นำเสนอประโยชน์ของลวดเสียบกระดาษในวงใหญ่ที่ละกลุ่ม
4. สรุปรประโยชน์ของลวดเสียบกระดาษ (ใส่หมายเลขเพื่อให้เห็นประโยชน์ในเชิงปริมาณ)
5. ให้เด็กนอกระบบการศึกษาเปรียบเทียบตัวเองเหมือนกับลวดเสียบกระดาษว่าในฐานะเป็นเด็กหรือเยาวชนมีประโยชน์อะไรบ้างกับครอบครัว ชุมชน และสังคมทำในกลุ่มย่อย
6. นำเสนอวงใหญ่
7. สรุปลสิ่งที่ได้เรียนรู้ (ความรู้สึก สิ่งที่ได้เรียนรู้ สิ่งที่จะนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน)

ตัวอย่างกิจกรรมลดเสียกระดาษ

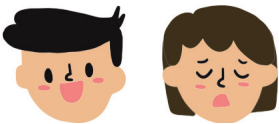
ลดเสียกระดาษมีประโยชน์อะไรบ้าง

หนีบผ้า หนีบเข็มขัด หนีบกระดุม ใช้ถ่วงน้ำหนักในการทดลอง ใช้เจาะสิ่งของได้ แคะฟัน คั่นหนังสือ ใช้งัดกุญแจ ใช้หนีบผมได้ กำไล หนีบกระดาษ ใช้แทนกระดุม ทำคลิปหนีบผม ตกแต่งสิ่งประดิษฐ์ ยืดของ เจาะกระดาษ แคะเล็บ กีบติดผม ก้านดอกไม้ ประดิษฐ์ หนีบเข็มขัด เกี้ยวของ หนีบกระโปรง แคะหู เกาหลัง พวงกุญแจห้อง หนีบผ้า ต่อสะพานไฟ หยิบสิ่งของ ทำสร้อยคอ ทำกระทง ตกแต่งกระเป๋า ติดกระดุม ทำต่างหู ทำเข็มกลัด เอาไขประตูดู หลีกวัดตำแหน่ง ต่อไฟ จิ้มผลไม้ ฯลฯ

เด็กและเยาวชนมีประโยชน์อะไรบ้าง

ช่วยลดการใช้พลาสติก ประหยัดน้ำไฟ ไปเลือกตั้ง ทำบุญ บริจาคเลือด บริจาคของ ช่วยเหลือเพื่อน เป็นกำลังใจให้พ่อแม่ ให้กำลังใจเพื่อน ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ปลุกต้นไม้ พาผู้สูงอายุข้ามถนน ไม่ทิ้งขยะเรี่ยราด รักเพื่อนมนุษย์ นวดเพื่อน บ้นจักรยาน อ่อนน้อมถ่อมตน ทำตามกฎระเบียบ เป็นอาสาพัฒนาชนบท ชื้อของจากผู้สูงอายุ ฯลฯ

2.3 กิจกรรมมนุษย์เปลี่ยนแปลง

ในปัจจุบันผู้คนมักจะมีพฤติกรรมลอกเลียนแบบ บุคคลอื่นอยู่เสมอ โดยมักจะลอกเลียนแบบบุคคลที่มีชื่อเสียง ปฏิบัติตามคำสั่งผู้อื่นไม่เป็นตัวของตัวเองหรือบริโภคอาหารตามโฆษณาชวนเชื่อ ซึ่งเครื่องมือนี้จะช่วยให้เด็กนอกระบบการศึกษาได้ทบทวนตัวเอง และช่วยกระตุ้นให้เขาต้องการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนา ศักยภาพตัวเองเพิ่มขึ้นในหลาย ๆ ด้าน ได้แก่ แนวคิด วิธีคิด (ในการมองโลก) ความรู้ ความสามารถ นิสัย ต้นทุนชีวิต และประสบการณ์ที่เคยได้รับ กิจกรรมนี้จึงเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เด็กนอกระบบการศึกษาได้ทบทวนตัวเอง และหยุดมองตัวเองให้มากขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษาเห็นสิ่งดี ๆ ต้นทุนชีวิตความสามารถของตนเอง และสิ่งที่ต้องแก้ไขปรับปรุง
2. เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษามีความภาคภูมิใจในตนเอง
3. เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษารู้แนวทางการพัฒนาศักยภาพของตนเอง

เวลาที่ใช้

60 นาที

อุปกรณ์

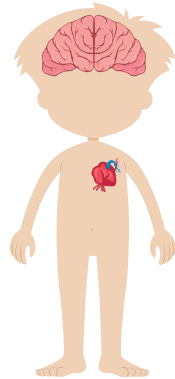
1. กระดาษ A4
2. สีชอล์ก/สีเมจิก

ขั้นตอน

1. อธิบายกิจกรรมพร้อมนำตัวอย่างมาให้ดู
2. ให้เด็กนอกระบบการศึกษาหลับตาแล้วทบทวนตัวเอง 2 นาที
3. ให้เด็กนอกระบบการศึกษาสะท้อนตัวเองในด้านต่าง ๆ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และต้องมีการเปลี่ยนแปลงในอนาคต โดยเขียนสิ่งที่เป็นอยู่ปัจจุบันไว้ทางด้านซ้าย และสิ่งที่ต้องการเปลี่ยนแปลงไว้ทางด้านขวาของภาพ ลงในกระดาษซึ่งวาดรูปตัวเองไว้ โดยให้

- สมอ แทน แนวคิด (มุมมองการมองโลก)
 - มือ แทน ความรู้ ความสามารถ
 - หัวใจ แทน นิสัย
 - ลำตัว แทน ต้นทุนชีวิต
 - เท้า แทน ประสบการณ์ชีวิต
4. แบ่งปันในกลุ่มย่อย
 5. สรุปกิจกรรมวงใหญ่ (ความรู้สึกรู้สึก สิ่งที่ได้เรียนรู้ สิ่งที่จะนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน)

ภาพแสดงตัวอย่างกิจกรรมมนุษย์เปลี่ยนแปลง

3. ทัศนศึกษานอกสถานที่ทางสังคม

ในขั้นนี้ช่วยให้เด็กนอกระบบการศึกษาได้มองเห็นสิ่งรอบตัวเขามากขึ้น เห็นภูเขา เห็นต้นไม้ เห็นผู้คน เห็นการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เขาอาศัยอยู่ สิ่งเหล่านี้ผู้เขียนเชื่อว่า จะช่วยกระตุ้นให้เขามีจิตสำนึกต่อสังคม และต่อสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเขามากขึ้น โดยกิจกรรมที่ใช้ คือ โยนบอลคำถาม ต้นไม้ชุมชน กระจกสองด้าน วิเคราะห์ปัญหา ด้วยใยแมงมุม

3.1 กิจกรรมโยนบอลคำถาม

กิจกรรมนี้ต้องการให้เด็กนอกระบบการศึกษาได้มองชุมชนของตนเองในด้านที่ดี ๆ ว่ามีอะไรบ้าง และในด้านที่เป็นปัญหาที่เขาพบเห็นนั้นมีปัญหาอะไรบ้าง ด้วยกระบวนการที่สนุก โดยการใช้การโยนบอลไปมากับเพื่อนเหมือนกับโยนบอลเล่นกัน แต่ครูที่เป็นผู้นำกิจกรรมจะให้โจทย์คำถาม ซึ่งคนที่รับลูกบอลจะต้องตอบคำถามให้ได้ก่อนที่จะโยนบอลลูกนั้นให้กับเพื่อน ส่วนการตั้งโจทย์จะเริ่มจากคำถามง่าย ๆ เช่น ผักพื้นบ้านในชุมชนของเรามีอะไรบ้าง สัตว์ในท้องถิ่นของเรามีอะไรบ้าง จากนั้นจึงเริ่มใช้คำถามที่ใช้ความคิดเพิ่มมากขึ้น เช่น ของดีในชุมชนเรามีอะไรบ้าง สิ่งที่เราภูมิใจในชุมชนของเรา และใช้คำถามสุดท้ายคือ ปัญหาหรือสิ่งที่ไม่ดีที่เกิดขึ้นในชุมชนมีอะไรบ้าง

กิจกรรมนี้จะทำให้เด็กนอกระบบการศึกษาได้เห็นสิ่งดี ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนตนเอง ที่ยังคงมีหลายสิ่งหลายอย่างด้วยกัน เป็นการกระตุ้นให้เด็กนอกระบบการศึกษาเกิดความรักและความภูมิใจในชุมชนของตนเอง นอกจากนี้การสะท้อนถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน จะทำให้เด็กนอกระบบการศึกษามีความสนใจปัญหาของชุมชนมากขึ้น มีความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษารู้จักชุมชนของตนเองมากขึ้น
2. เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษารักและภูมิใจชุมชนของตนเอง
3. เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษามีจิตสำนึกและตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้นรอบตัว

เวลาที่ใช้

60 นาที

อุปกรณ์

1. ลูกบอล
2. กระดาษปรีฟ
3. สีชอล์ก/สีเมจิก
4. กระดาษขาว

ขั้นตอน

1. ให้เด็กนอกระบบการศึกษาทั้งหมดยืนล้อมวงเป็นวงกลมวงเดียว
2. ครูพี่เลี้ยงตั้งโจทย์ง่าย ๆ ก่อน เช่น ผักพื้นบ้านที่มีอยู่ในชุมชน ประเพณีในชุมชน เป็นต้น
3. ครูพี่เลี้ยงโยนบอลให้กับเด็ก ๆ ที่เข้าร่วม
4. เด็กนอกระบบการศึกษาพูดชื่อผัก พูดจบโยนบอลให้เพื่อนเสร็จแล้วนั่งลง
5. โยนบอลไปเรื่อย ๆ จนหมดทุกคน (คำตอบต้องถูกต้อง และไม่ซ้ำกับคนอื่น)
6. บอกโจทย์คำถามอีก 2-3 คำถาม เช่น สัตว์ที่มีอยู่ในชุมชน ภูมิปัญญาในชุมชน สิ่งที่ชอบในชุมชน ปัญหาที่พบในชุมชน เป็นต้น โดยใช้วิธีการเดิม (ตั้งแต่วินาที 3-5)
7. สรุปการเรียนรู้ ทำให้เห็นสิ่งดี ๆ ในชุมชนมีมากมายหลายด้าน และปัญหาที่พบก็มีมากมายเช่นกัน (สรุปความรู้สึก สิ่งที่ได้เรียนรู้ สิ่งที่จะนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน)

3.2 กิจกรรมต้นไม้ชุมชน

องค์ประกอบของชุมชนนั้นมีหลายส่วนประกอบด้วยกัน เปรียบเหมือนกับต้นไม้ ต้นหนึ่งทีประกอบด้วย ราก ลำต้น กิ่งก้าน ใบ ดอก และผล ทุกส่วนล้วนมีความสำคัญแตกต่างกันไป เด็กนอกระบบการศึกษาจึงต้องทำความเข้าใจทุกส่วนที่ประกอบขึ้นมาเป็นชุมชน ๑ หนึ่ง ซึ่งมีทั้งประวัติความเป็นมา ประเพณีวัฒนธรรม การทำมาหากิน หรือองค์ความรู้ที่มีในชุมชน สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้เด็กนอกระบบการศึกษาได้เห็นภาพรวมของชุมชนตนเองมากขึ้น

กิจกรรมนี้กระตุ้นให้เด็กนอกระบบการศึกษาได้รู้ที่มาของชุมชน เห็นต้นทุน และศักยภาพของชุมชนตนเอง จะทำให้พวกเขาภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง และนำต้นทุน และศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่มาพัฒนาอาชีพของตนเองได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษาได้รู้จักชุมชนตนเองมากขึ้น
2. เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษามีความภาคภูมิใจในชุมชนตนเอง
3. เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษานำต้นทุนและศักยภาพของชุมชนมาพัฒนา

เป็นอาชีพให้กับตนเองได้

เวลาที่ใช้

120 นาที

อุปกรณ์

1. สีชอล์ก/สีเมจิก
2. กระดาษปรีฟ
3. กระดาษขาว

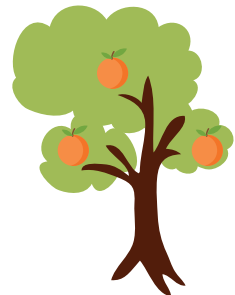

ขั้นตอน

1. ให้เด็กนอกระบบการศึกษาแต่ละคนจินตนาการว่า ถ้าเปรียบชุมชนเป็นต้นไม้ ต้นหนึ่ง ต้นไม้ต้นนั้นจะมีลักษณะรูปร่างเป็นอย่างไร

2. อธิบายโมเดลต้นไม้เพิ่มเติม โดย

- ราก แทน ประวัติความเป็นมาของชุมชน/ชาติพันธุ์
- ลำต้น แทน ประเพณีวัฒนธรรม
- กิ่งก้าน แทน การทำมาหากินของคนในชุมชน
- ใบ แทน ทรัพยากรในชุมชน
- ดอก แทน องค์ความรู้ของคนในชุมชน
- ผล แทน สิ่งที่คาดหวังให้ชุมชนมีหรือเปลี่ยนแปลง

3. ให้เด็กถกกระบวนการศึกษาแลกเปลี่ยนกันในกลุ่มย่อยว่าแต่ละคนจินตนาการต้นไม้จะมีรูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร และเมื่อต้องมาเปรียบเทียบกับโมเดลต้นไม้แล้วเป็นอย่างไร เหมือนหรือต่างตรงไหน แล้วช่วยกันออกแบบต้นไม้ชุมชนของตนเอง
4. ให้แต่ละกลุ่มร่วมกันวาดรูปต้นไม้ชุมชนของตนเองออกมาและเขียนอธิบายสั้น ๆ ในภาพโมเดลต้นไม้ชุมชน
5. ให้แต่ละกลุ่มนำต้นไม้ชุมชนมานำเสนอเล่าถึงที่มาว่าทำไมจึงวาดต้นไม้ชุมชนออกมามีลักษณะอย่างนี้ และเล่าถึงต้นไม้ชุมชนตนเองให้เพื่อน ๆ ฟัง
6. สรุปรกิจกรรมตัวอย่างคำถาม เช่น รู้สึกอย่างไร คิดเห็นอย่างไรต่อต้นไม้ชุมชนแต่ละต้น ได้เรียนรู้อะไรบ้าง

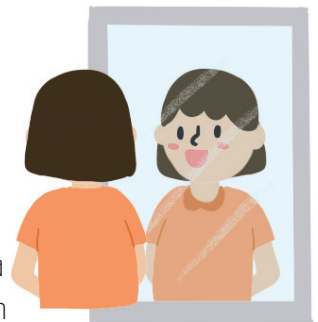
3.3 กิจกรรมกระจกสองด้าน

ผู้เขียนมองเห็นว่าเด็ก ๆ มักจะมองชุมชนตนเองในด้านที่เป็นปัญหาเสมอ เช่นเดียวกับที่เรามักจะเห็นข้อเสียมากกว่าข้อดีของตัวเอง แต่ถ้ามองชุมชนของตนเองให้กว้างขึ้นหรือมองอย่างรอบด้านมากขึ้นพบว่า ชุมชนนั้นมีสิ่งดี ๆ หรือต้นทุนอยู่มากมาย มีศักยภาพในหลาย ๆ ด้าน บางครั้งอาจจะมองข้ามสิ่งดี ๆ หรือต้นทุนเหล่านั้นอาจจะ เป็นสถานที่ วัฒนธรรมประเพณี อาหารการกินหรืออาจจะเป็นผู้คนที่อยู่ในชุมชนก็เป็นได้ กิจกรรมนี้ต้องการให้เด็กถกกระบวนการศึกษา มองชุมชนตนเองทั้งสองด้าน คือ ทั้งด้านที่ดี และด้านที่เป็นปัญหา เพื่อให้เห็นต้นทุนทางสังคมที่พวกเขาได้อยู่และสามารถนำต้นทุน รวมทั้งนำศักยภาพเหล่านั้นไปพัฒนาอาชีพของตนเอง นอกจากนั้นพวกเขายังได้เป็นส่วนหนึ่ง ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเองหรือสังคมได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เด็กถกกระบวนการศึกษา มองเห็นชุมชนตนเองทั้ง 2 ด้าน ทั้งสิ่งดี ๆ และปัญหาของชุมชน
2. เพื่อให้เด็กถกกระบวนการศึกษาสามารถนำสิ่งดี ๆ และศักยภาพของชุมชนมาเป็นต้นทุนในการดำเนินชีวิตของตนเองได้
3. เพื่อให้เด็กถกกระบวนการศึกษาเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชน

เวลาที่ใช้

120-180 นาที

อุปกรณ์

1. สีชอล์ก/ปากกาเคมี
2. กระดาษปรีฟ
3. กระดาษขาว

ขั้นตอน

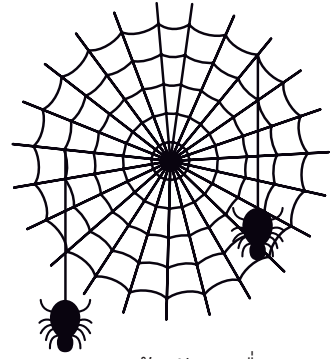
1. ให้เด็กนอกระบบการศึกษาคิดถึงสิ่งที่ดี ๆ และปัญหาที่มีในชุมชนตนเอง
2. แบ่งกลุ่มย่อย แล้วแจกอุปกรณ์ กระดาษปรีฟ และสี
3. แบ่งกระดาษปรีฟเป็น 2 ด้าน โดยใช้สีขีดเส้นกลางแผ่นกระดาษ ด้านหนึ่งให้สะท้อนสิ่งที่ดี ๆ ในชุมชน ส่วนอีกด้านหนึ่งให้สะท้อนปัญหาที่ยังพบในชุมชนออกมาเป็นภาพวาด
4. ให้ทุกคนช่วยกันทำในเวลา 20-30 นาที
5. นำเสนอในวงใหญ่ที่ละกลุ่ม แลกเปลี่ยนซักถาม
6. สรุปล้นทุนหรือศักยภาพของชุมชนตนเองในวงใหญ่
7. สรุปรการเรียนรู้ (ความรู้สึก สิ่งที่ได้เรียนรู้ สิ่งที่จะนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

ภาพแสดงตัวอย่างกิจกรรมระจกสองด้าน

3.4 กิจกรรมใยแมงมุมปัญหา

กิจกรรมนี้เป็นสิ่งที่ช่วยให้การวิเคราะห์ปัญหาเป็นเรื่องที่ง่ายขึ้น หลักการวิเคราะห์โดยทั่วไปก็คือการแยกแยะเรื่องนั้นออกมาเป็นส่วน ๆ แต่มักจะลืมนั่นจะเชื่อมโยงเรื่องเหล่านั้นเข้าด้วยกันอีกครั้งหนึ่ง ส่วนนี้จะเป็นปัญหาที่สำคัญ เพราะการวิเคราะห์ปัญหาโดยขาดการเชื่อมโยงนั้น มักจะก่อให้เกิดการแก้ปัญหาที่ไม่ได้ผล และสามารถสร้างปัญหาอื่น ๆ เพิ่มขึ้นอีกด้วย ซึ่งถ้าเด็กนอกระบบการศึกษาสามารถวิเคราะห์ปัญหาแล้วสามารถเชื่อมโยงได้ พวกเขาจะเข้าใจปัญหาที่พบเห็นได้หลากหลายแง่มุม และเข้าใจปัญหานั้นมากขึ้น สามารถมองเห็นมุมมองในการแก้ไขปัญหาได้หลากหลายแนวทาง เพราะการวิเคราะห์เป็นการแยกแยะปัญหาทำให้เด็กนอกระบบการศึกษาเห็นถึงรากเหง้าของปัญหา และการสังเคราะห์เชื่อมโยงทำให้เห็นภาพรวมของปัญหาทั้งหมด

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษารู้ปัญหาที่มีในชุมชนของตนเองและปัญหาสังคม
2. เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษาสามารถวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคม
3. เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษาสามารถเชื่อมโยงสาเหตุของปัญหาและแก้ปัญหาที่ตรงจุด

เวลาที่ใช้

180 นาที

อุปกรณ์

1. สีชอล์ก/ปากกาเคมี
2. กระดาษปรีฟ
3. กระดาษขาว

ขั้นตอน

1. ระดมปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือสังคม แล้วเลือกปัญหาที่สำคัญมากที่สุด 5 ปัญหา (ขึ้นอยู่กับจำนวนกลุ่มที่จะแบ่งวิเคราะห์ปัญหา)
2. แบ่งกลุ่มย่อย แล้วให้แต่ละกลุ่มเลือกปัญหาที่ต้องการวิเคราะห์ กลุ่มละ 1 ปัญหา
3. แจกกระดาษปรีฟ และสี ให้เขียนปัญหาที่ต้องการวิเคราะห์ไว้ตรงกลางกระดาษ

4. ระดมในกลุ่มย่อยว่าสาเหตุของปัญหานี้มีอะไรบ้าง เขียนลงไปแล้วลากลูกศรโยงจากปัญหาไปหาสาเหตุ
5. คิดต่อไปว่าสาเหตุของสาเหตุแต่ละอันคืออะไร แล้วทำเหมือนข้อ 4
6. ช่วยกันดูสาเหตุของปัญหาว่าอันไหนสามารถเชื่อมโยงกันบ้าง (สาเหตุอันไหนเป็นสาเหตุของอีกสาเหตุหนึ่งบ้าง) แล้วลากโยงจากปัญหาไปหาสาเหตุ หรือจากสาเหตุหนึ่งไปอีกสาเหตุหนึ่ง
7. ให้แต่ละกลุ่มนำเสนอการวิเคราะห์ และแลกเปลี่ยนซักถามกันในวงใหญ่
8. สรุปการเรียนรู้ ตัวอย่างคำถามการสรุปกิจกรรมนี้คือ รู้สึกอย่างไร สังเกตเห็นอะไรบ้าง วิธีคิดแบบเชื่อมโยงเป็นอย่างไร ต่างจากความคิดแบบแยกส่วนอย่างไร เราจะแก้ปัญหานี้ได้อย่างไร เราต้องทำอะไรบ้าง จะเอาวิธีคิดแบบเชื่อมโยงมาช่วยแก้ปัญหานี้ได้อย่างไร

ภาพแสดงตัวอย่างกิจกรรมโยงแผนภูมิปัญหา

4. ออกแบบสับมาชีพ

สับมาชีพ หมายถึง อาชีพที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม และมีรายได้มากกว่ารายจ่ายเป็นความพยายามที่จะปรับจากการ “ทำมาหากิน” เป็นการ “ทำมาค้าขาย” โดยไม่ได้เอากำไรสูงสุดหรือเป็นเป้าหมายสุดท้ายเป็นตัวตั้ง และต้องคำนึงถึงความเป็นธรรมทางสังคม (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี, 2560) โดยการออกแบบสับมาชีพควรอยู่บนฐานภูมิโนเวศของตนเอง

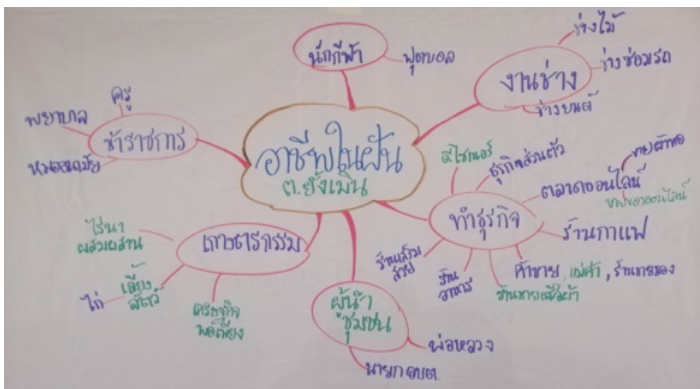
ที่ผ่านมาเด็กนอกระบบการศึกษาถูกตีกรอบความคิด ถูกทำลายความฝัน หลายคนไม่มีโอกาสได้ฝันถึงอนาคตของตนเอง เพราะมีคนในครอบครัวหรือครูที่โรงเรียน ชีตเส้นทางให้เดิน จึงทำให้เด็กหลายคนไม่ได้ทำตามความฝันของตนเองและหลายคนขาดโอกาสที่จะฝัน หรือทำในสิ่งที่ต้องการทำ กระบวนการนี้จึงมีเป้าหมายเพื่อทำให้เด็กนอกระบบการศึกษา ได้รู้ว่าตัวเองฝันอยากทำอาชีพอะไรในอนาคต และจะต้องทำอะไรบ้างถึงจะประกอบอาชีพนี้ได้

สิ่งที่ต้องระวัง คือ การมีฝันเป็นสิ่งที่ดีแต่การให้โจทย์นี้กับเด็กนอกระบบการศึกษาทำได้ 2 แบบ คือ แบบแรกให้เขาฝันแบบไกลที่สุดเป็นอาชีพในจินตนาการ ถ้าเป็นไปได้ต่อมาต้องให้เขาฝันแบบที่สองด้วยเป็นฝันที่จับต้องได้จริง หรือฝันในสิ่งที่พวกเขาสามารถประกอบอาชีพได้จริง หรือสามารถประกอบอาชีพนี้ได้ในชุมชนตนเอง มีรายได้จริง ๆ ซึ่งจะทำให้เขาเชื่อมั่นว่าฝันนั้นเป็นจริงได้นั่นเอง

ในการทำแผนการพัฒนาอาชีพในฝันนี้จะต้องให้เด็กนอกระบบการศึกษาได้ทำด้วยตัวเอง เพราะการออกแบบด้วยตนเองและการทำแผนจะช่วยทำให้เด็กนอกระบบการศึกษารู้เป้าหมายชีวิตที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เป็นเป้าหมายที่จับต้องได้จริง การออกแบบสัมมาชีพยังช่วยให้เขาวางแผนชีวิตเป็น สามารถเรียงลำดับสิ่งที่จะทำก่อนหลังได้ ซึ่งจะทำให้พวกเขาสามารถประสบความสำเร็จไปอีกขั้นหนึ่งในชีวิตของเขานั้นเอง โดยครูที่เลี้ยงจะให้โจทย์ในการออกแบบและทำแผนพัฒนาอาชีพดัง ซึ่งมีรายละเอียดของแต่ละโจทย์มีดังนี้

4.1 อาชีพในฝัน ต้องการทำอาชีพอะไรเป็นอาชีพหลัก อาชีพเสริม อาชีพที่ชอบ อาชีพที่สามารถสร้างรายได้ได้จริง หรือมีต้นทุนเดิม

ภาพแสดงตัวอย่างอาชีพในฝัน

4.2 เป้าหมายในการประกอบอาชีพในฝัน การกำหนดเป้าหมายจะช่วยให้เด็กนอกระบบการศึกษารู้เป้าหมายที่แท้จริงของการพัฒนาตนเองและการพัฒนาอาชีพในฝัน รู้ว่าสิ่งที่ต้องการที่จะเกิดประโยชน์กับตัวเองและครอบครัวอย่างไร โดยใช้คำถามว่า *ทำไมถึงต้องการประกอบอาชีพนี้? เพราะอะไรถึงต้องการทำ?*

ตัวอย่างคำตอบ

เช่น ต้องการมีรายได้เพิ่มขึ้น ลดภาระของครอบครัว เป็นสิ่งที่ชื่นชอบ เป็นรายได้เสริม ต้องการพัฒนาเป็นอาชีพหลัก เพื่อพัฒนาสายพันธุ์ (ไก่ชน) เพื่อสืบทอดการทอดผ้ารุ่นต่อรุ่น เพื่อรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิม เพื่อมีอาชีพเป็นของตนเอง ฯลฯ

4.3 ลักษณะของอาชีพในฝัน อาชีพที่จะทำเป็นอย่างไร มีลักษณะอย่างไร และทำอะไรบ้างในการประกอบอาชีพนี้

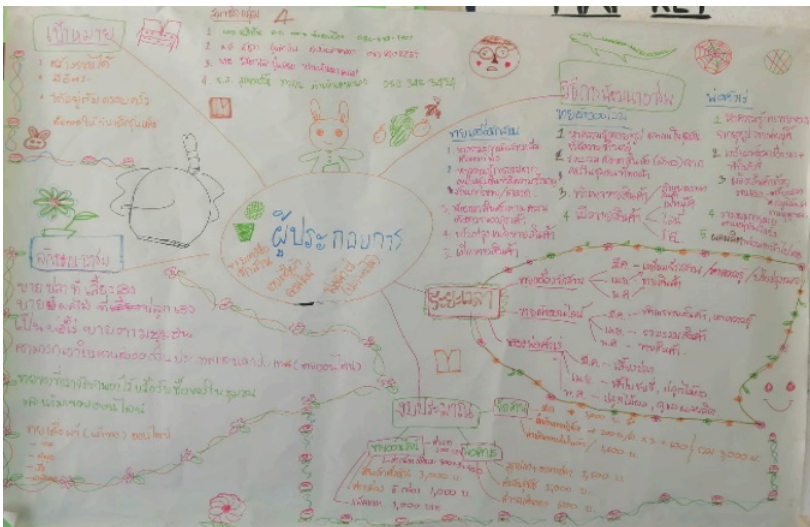
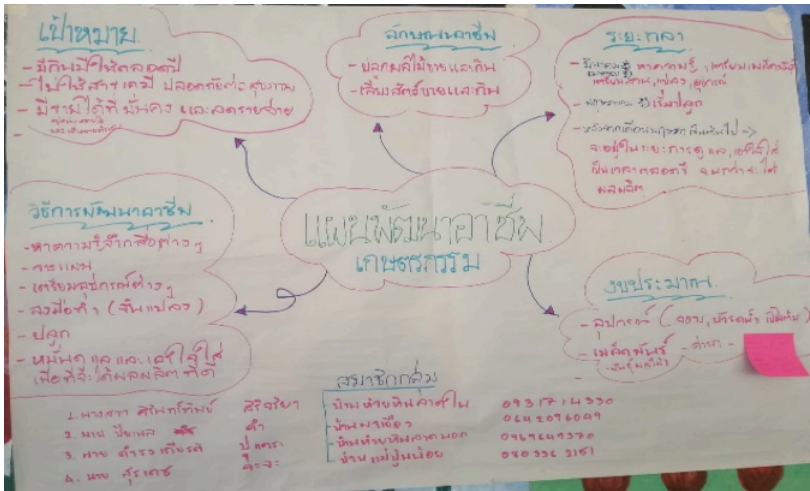
4.4 วิธีการหรือแนวทางในการพัฒนาอาชีพในฝัน มีวิธีการอย่างไร หรือมีขั้นตอนอย่างไรบ้าง ข้อนี้จะเน้นให้เห็นนอกระบบการศึกษาหาความรู้รอบด้านก่อนที่จะลงมือทำ โดยความรู้อาจจะอยู่กับคนใกล้ตัว ความรู้จากผู้รู้ในชุมชน ความรู้จากอินเทอร์เน็ต หรือความรู้จากการเข้าเรียนยังสถาบันการเรียนรู้ที่จัดเป็นหลักสูตรหรือคอร์สระยะสั้น เป็นการเรียนรู้อะไรเฉพาะทาง หรือเรียนรู้อะไรที่สนใจ

4.5 ระยะเวลาในการพัฒนาอาชีพในฝัน ทำเมื่อไหร่ ทำช่วงเวลาไหน กำหนดเป็นแผนงาน เป็นสัปดาห์ หรือเป็นเดือนก็ได้

4.6 สิ่งที่ต้องการสนับสนุนในการพัฒนาอาชีพในฝัน (อุปกรณ์/งบประมาณ) หลังจากที่

เขียนแผนมาแล้ว 5 ข้อ เด็กนอกระบบการศึกษาก็จะรู้ว่าเขาต้องการหรือมีความจำเป็นต้องใช้อุปกรณ์หรือสิ่งจำเป็นต่าง ๆ เป็นอะไรบ้าง โดยให้ดูจากต้นทุนของครอบครัว หรือที่มีอยู่ในชุมชนก่อน จากนั้นค่อยมองหาช่องทางสนับสนุนจากภายนอก เพื่อให้การพัฒนาอาชีพในฝันนั้นเป็นจริงได้

ภาพแสดงตัวอย่างแผนพัฒนาอาชีพของเด็กนอกระบบการศึกษา ต.สันสลี และต.บ้านโป่ง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย

เมื่อเด็กนอกระบบการศึกษาทำแผนเสร็จแล้ว พวกเขาจะเริ่มการเรียนรู้ และการปฏิบัติการ ครูในพื้นที่หรือองค์กรที่ดูแลจะต้องคอยสนับสนุนและให้คำปรึกษา แก่พวกเขา เพื่อให้สามารถดำเนินการตามแผนที่วางไว้ได้ และหลังจากที่เด็กนอกระบบ การศึกษาได้ผ่านการปฏิบัติการจริงครูในพื้นที่จำเป็นต้องสรุปทบทวนการเรียนรู้ร่วมกัน อีกครั้ง เพื่อให้พวกเขาได้เติบโตทางความคิดจากการเรียนรู้และจากการทำงานจริง

5. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษาควรมีการวัด และประเมินผลการเรียนรู้ที่สะท้อนคุณภาพการเรียนรู้ และพัฒนาการ ของผู้เรียนรายบุคคลตามความเป็นจริงด้วยเครื่องมือที่หลากหลาย และสอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน เป็นการวัดและประเมินผล ผู้เรียนเพื่อเสริมพลังใจและศักยภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนให้มีคุณภาพ มากยิ่งขึ้น โดยใช้กระบวนการและเครื่องมือที่หลากหลายตามบริบท ประเภทของผู้จัดและองค์กรที่จัดการเรียนรู้ให้กับเด็ก เช่น การสังเกตท่าที พฤติกรรม ทักษะต่าง ๆ ทั้งในเชิงวิชาชีพ ทักษะชีวิต การสัมภาษณ์เด็กและผู้ที่เกี่ยวข้อง การดูผลงาน เป็นต้น

สรุป

ไม่มีเด็กคนไหนที่เกิดมาโง่หรือไม่ฉลาด ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนา ตัวเองได้ มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพตามธรรมชาติที่แตกต่างหลากหลายกันไป ตามเหตุปัจจัยที่แวดล้อมของครอบครัว ชุมชน ภูมิโอบค และสังคมวัฒนธรรม ที่หล่อหลอมบ่มเพาะกันมา เด็กนอกระบบการศึกษาก็เช่นเดียวกัน การวางแผน และการจัดการเรียนรู้เพื่อเด็กนอกระบบการศึกษา จะต้องทำให้พวกเขา เปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก สามารถประกอบอาชีพสร้างรายได้เลี้ยงดู ตัวเองและครอบครัว มีชีวิตที่ดีขึ้น และใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าแก่ผู้อื่น ชุมชน และสังคมต่อไป

แผนภาพสรุปกระบวนการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ และคณะ. (2563). *การศึกษาของคํ้าความรู้การศึกษากทางเลือกของสังคมไทยกับแนวทางการขับเคลื่อนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ. (2560). *ทางเลือกในการศึกษา*. โองเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา.
- ประดิษฐ์ ลีลานิมิต และสาวิตรี พูลสุขโข. (2557). *ก่อเกิด คู่มือศึกษาชุมชนสำหรับเยาวชน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. สถาบันฝึกอบรมเพื่อการจัดการตนเอง เครือข่ายเยาวชนสืบสานภูมิปัญญา.
- ประวิต เอราวรรณ์. (2562). *การออกแบบโครงการทางการศึกษาและการประเมินแบบเร่งด่วน*. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิทักษ์ สุพรรณโณภาพ. (2561). การคิดเชิงบวก: ตัวแปรในการพัฒนาชีวิต. *วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 11(3), 1,958-1,978.
- วิจารณ์ พานิช. (2560). *เรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. มูลนิธิสยามกัมมาจล.
- วิเชียร ไชยบัง. (2562ก). *จิตศึกษาพัฒนาปัญญาภายใน*. พิมพ์ครั้งที่ 7. โรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา.
- วิเชียร ไชยบัง. (2562ข). *วุฒิภาวะของความเป็นครู*. พิมพ์ครั้งที่ 11. โรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา.
- วิทยาลัยสารพัดช่างเชียงใหม่. (2564). *งานทะเบียน*.
<https://www.facebook.com/วิทยาลัยสารพัดช่างเชียงใหม่-งานทะเบียน>
- สมพงษ์ จิตระดับ. (2562, 21 กันยายน). *เผยเด็กนอกระบบในไทยมีมากกว่า 8 แสนคน*. กรุงเทพมหานคร. <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/848106>

- สาวิตรี พูลสุขโข. (2559). *ครูหัวใจใหม่: การเปลี่ยนแปลงตนเองเพื่อเปลี่ยนการศึกษา*.
โครงการครูหัวใจใหม่ผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา.
- สาวิตรี พูลสุขโข. (2563, กันยายน-ธันวาคม). *สรุปเวทีสำรวจเด็กและเยาวชนนอกระบบ
ในพื้นที่ภาคเหนือภายใต้โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบ
การศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : จังหวัดเชียงใหม่, จังหวัดเชียงใหม่*.
- สำนักงานกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2562). *เกี่ยวกับ กสศ*.
<https://www.eef.or.th/about/>
- สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี. (2560, 5 มิถุนายน).
สัมมาชีพชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. สำนักงานพัฒนาชุมชน
อำเภอหนองหานจังหวัดอุดรธานี. <https://1th.me/PLdQD>

หน่วยปฏิบัติการวิจัย
เพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน
คณะครู ๑๕ มหาวิทยาลัยราชภัฏ

สแกนเพื่อดูดาวนิโหลด
หนังสือชุดความรู้

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อีเมล: cyd.educhula@gmail.com เว็บไซต์: www.cydcenter.com